

ABORDAREA CONCEPTULUI DE CÂMP TOPONIMIC POLINUCLEAR, ÎN MDTM₁₋₂

ANA-MARIA PRISACARU*

Conceptul de *câmp toponimic*¹ a fost fundamentat de regretatul toponimist ieșean Dragoș Moldovanu, coordonator al *Tezaurului toponimic al României. Moldova*, proiect prioritar al Academiei Române. Cel mai complex studiu pe această temă este o monografie privind structurile toponimice și dispunerea lor în cadrul ansamblului denominativ dezvoltat în jurul denumirii râului Moldova, anume *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)* (Moldovanu 2010)². Încă din primele studii dedicate manierei structurale de analiză toponimică³, reputatul cercetător propune abordarea toponimiei prin prisma unui paralelism între configurarea câmpurilor lexicale și organizarea numelor topice dintr-un areal, precis delimitat, pe baza unor relații opozitive stabilite între un element comun și unul sau mai multe elemente diferențiatore. În toponimie, rezultatul acestui tip de structurare opozitivă este *câmpul toponimic*, considerat un ansamblu denominativ organizat în jurul unui *nucleu* desemnând un

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

¹ Acest studiu reprezintă o continuare, cu exemple noi, a expunerii noastre *Polynuclear toponymic field. Illustration based on MDTM₁₋₂*, apărută în revista „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie”, anul XI, nr. 1–2/2019, p. 122–127.

² Lucrarea a apărut ca expresie a activității de cercetare pe care echipa Departamentului de toponimie al Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, condusă de toponimistul Dragoș Moldovanu, în calitate de director, au desfășurat-o în perioada 2007–2010, în cadrul unui proiect finanțat de CNCSIS.

³ A se vedea articolul *Principii ale lexicografiei toponimice*, unde amplele discuții teoretice asupra sistematizării lexicografice a toponimiei în funcție de principiul motivării, al opoziției și al filiației conduc la concluzia că „toponimele nu pot fi studiate izolat într-un dicționar, ci trebuie, pe cât posibil, prezentate în dependența lor reală” prin gruparea în *câmpuri toponimice* (Moldovanu 1972: 83). Un alt studiu important este *Sincronia și diacronia câmpurilor toponimice*, apărut în volumul *Lucrările celui de al doilea Simpozion internațional de lingvistică (noiembrie 2008)*, București, 2009, p. 139–147, unde metoda de structurare toponimică este prezentată din perspectiva conținutului numelor de locuri.

obiect (socio)geografic pe care denominatorii îl consideră cel mai important într-o anumită zonă. Acestui nucleu i se subordonează unul sau mai multe toponime care denumesc obiecte geografice din imediata apropiere, considerate de importanță secundară. Așadar, dacă în cadrul câmpului lexical raporturile opozitive dintre elementele constitutive se stabilesc în funcție de conținutului lor semantic, în cadrul unui câmp toponimic relațiile care apar între componente sunt condiționate de importanța, din perspectiva denominatorilor, a obiectelor geografice desemnate și de contiguitatea lor în arealul avut în vedere.

Toponimul-nucleu este determinantul principal în cadrul unui câmp toponimic și lui i se subordonează, printr-o relație de dependență unilaterală, unul sau mai multe determinate, care desemnează obiecte geografice din clase diferite, marcate lexical prin entopice (exprimate sau subînțelese), care indică categoria toponimică din care fac parte. Aidoma opozițiilor existente între baze și derivatele lexicale, și în cadrul câmpurilor toponimice se stabilesc, așadar, opoziții polare între o bază-nucleu și unul sau mai multe *derivate toponimice*. Acest proces este denumit de Dragoș Moldovanu *polarizare*⁴ și antrenează realități din clase (socio)geografice diferite. Determinarea direcției de polarizare în cadrul unui câmp toponimic presupune stabilirea corectă a *etimologiei toponimice secundare*⁵, prin care se identifică relațiile de dependență ale derivatelor toponimice față de polarizator.

În general, câmpurile toponimice de tip polarizant se formează de la un singur nucleu, fiind *mononucleare*, însă analiza structurală a toponimiei moldave în vederea redactării la MDTM₁₋₂ a relevat situații în care filiația dintre componente este greu de stabilit, deoarece „de la aceeași caracteristică fizico- sau socio-geografică se formează în mod independent, într-o microzonă, două nuclee toponimice, uzând [de obicei] de elemente derivate diferite” (Moldovanu, Prisacaru 2018: 89). Considerate probabil ca având aceeași valoare⁶, acestea se constituie, la rândul lor, în nuclee pentru alte structuri toponimice autonome, formând un *câmp toponimic polinuclear* (cf. Moldovanu 2014: XI)⁷.

De obicei, aceste câmpuri sunt binucleare. În multe cazuri, cele două nuclee au la bază un simplu apelativ sau un antroponim, însă imposibilitatea redactorului

⁴ „Polarizarea este procesul de creare a unor derivate toponimice de la un toponim-nucleu, corespunzând obiectului cel mai important dintr-o mapă geografică continuă (unitară)” (Moldovanu 2010: 18).

⁵ *Etimologia toponimică secundară* nu trebuie confundată cu *etimologia toponimică primară*, care vizează doar identificarea raportului de desemnare dintre toponimul-nucleu și obiectul geografic denumit (cf. Moldovanu 2014: X).

⁶ „Caracterul primar sau secundar al unui toponim îl dă *valoarea numelor*, care corespunde unei estimări a gradului de importanță sociogeografică făcută de către denominatori (vorbitorii localnici)” (Moldovanu 2010: 18).

⁷ Precizăm că, în cazul câmpurilor toponimice polinucleare, în MDTM₁₋₂ s-a făcut uz de formula *centru de polarizare toponimică*.

de a identifica direcția polarizării, întâietatea unui nucleu față de celălalt în funcție de importanța lor (socio) geografică, conduce la soluția de a considera că punctul de plecare al structurii denominative este un centru de polarizare toponimică.

În continuare prezentăm schematic, preluând materialul din MDTM₁₋₂, câteva exemple de astfel de câmpuri toponimice polinucleare:

ALEXA centru de polar. topon. pers. (MDTM₁: 7)

1. +Fiton. și oicon. (În sint. *Poiana lui Alexa*) Fostă poiană pe teritoriul s. Poiana lui Alexa; p. p o l a r. s., com. Laza, j. Vaslui, format lângă această poiană.

2. Oron. (În sint. *Dealul Alexa*) Dl. la sud-est de s. Laza, pe care este situat s. Poiana lui Alexa.

BOIȘTEA centru de polar. topon. descr. (MDTM₂, ms.)

I. Oron. *Boiștea*. Dl. între r. Neamț și p. Topolița, în nordul com. Petricani, j. Neamț⁸.

II. Hidron. (În sint.) *Pârâul Boiștea*. Afluent stâng al p. Topolița pe teritoriul com. Petricani, j. Neamț.

BRADUL centru de polar. topon. descr. (MDTM₂, ms.)

I. Hidron. (În sint.) *Pârâul Bradului*. Afluent stâng al r. Bistricioara (bazinul mijlociu al Bistriței)⁹.

II. Oron. (În sint.) *Dealul Bradului*. Ramificație a mt. Măgura, între Pârâul Bradului și Pârâul Marcanilor.

CORODUL centru de polar. topon. pers. (MDTM₁: 98)¹⁰

A. Oron. (În sint. *Movila Corodului*) Movilă mare în s. Corod.

⁸ De la numele dealului Boiștea se formează, prin polarizare, diferențiere și extensiune, alte derivate toponimice: oiconimele *Mănăstirea Boiște[a]* și *Boiștea*, fitonimul *Pomătul de sub Boiște* și oronimele *Capul Boiștii* și *Boiștea Neamțului*. Numele satului Boiștea atrage, prin polarizare, derivate de rang secund: *Drumul Boiștii*, *Coborul Boiștii* și *Bariera Boiștii*.

⁹ La rândul său, hidronimul devine polarizator pentru oiconimul care desemnează satul așezat la gura pârâului. Câmpul toponimic implică și o relație de diferențiere, prin care sunt delimitate părțile cursului de apă, numite *Izvorul Bradului* și *Gura Bradului*.

¹⁰ Numele satului devine nucleu pentru hidronimul *Drumul Corodului*, dar și pentru denumirile celor două părți ale satului, deosebite după poziție, *Corodul de Jos* și *Corodul de Sus*. De la hidronimul *Corodul* se formează, prin polarizare și diferențiere, un câmp toponimic amplu, alcătuit din următoarele elemente: numele care desemnează părțile cursului de apă, *Obârșia Corodului* și *Gura Corodului*; numele afluentului drept principal al pârâului, *Corozelul*, care atrage derivate toponimice de gradul doi și trei, dintre care menționăm doar *Dealul Corozelului*, *Pădurea Corozel* și *Șesul Corozelului*; numele cursului inferior al pârâului Corod, anume *Matca Corodului*, polarizator pentru oiconimul *Matca* și pedionimul *Șesul Mătcii*; oronimul *Dealul Corodului* și horonimul *Ocolul Corodului*.

I. P. polar. Oicon. *Corodul*. S., com. Corod, j. Galați, situat pe p. Corod, lângă Movila Corodului.

B. Hidron. *Corodul*. Afluent stâng al r. Bârlad în dreptul s. Umbrărești, com. Umbrărești, j. Galați; (astăzi) Corozelul.

În cazul toponimelor descriptive, caracteristica obiectului geografic desemnat poate impune ca nucleu sintagme toponimice.

VALEA ALBĂ¹¹ centru de polar. topon. descr.

I. Hidron. *Valea Albă*. Afluent drept al r. Moldova (în aval de s. Tupilați, com. Tupilați, j. Neamț)¹².

II. Cremnon. (În sint., cu schimbare de ent.) *Malul Alb*. Loc râpos în albia minoră a p. Valea Albă.

Deși majoritar românești, în MDTM₁₋₂ sunt înregistrate și câmpuri toponimice polinucleare de origine exclusiv străină sau având un caracter mixt.

Câmpul toponimic format în jurul numelui *Bene*, atestat la 1490 în sintagma slavonă *Casa lui Bene*, are două nuclee formate cu sufixe ucrainene, anume hidronimul *Benia*, derivat cu sufixul posesiv *-ja*, și oronimul *Benschi*, derivat cu sufixul adjectival *-skij*, cerut de acordul cu entopicul masculin *horá* sau *horb*.

BENE centru de polar. topon. pers. (MDTM₁: 40)¹³

A. ⁺Reper topon. (În sint. *Casa lui Bene*) Locuință pe mt. Vejul din Obcina Feredeului.

II. Hidron. (În der.) *Benia*. Afluent stâng al r. Moldova, cu izvorul sub mt. Vejul.

III. Oron. (În der.) *Benschi*. Ramificație nord-vestică a mt. Vejul.

Purtând, de asemenea, amprenta influenței ucrainene asupra toponimiei din Moldova, câmpul toponimic **COȘA** are doar unul dintre cele două nuclee de origine ucraineană, anume hidronimul *Pârâul Coșca*, unde numele de persoană

¹¹ Sintagma toponimică este motivată de prezența gresiilor calcaroase în bazinul superior al pârâului (MDTM₂, ms.).

¹² În jurul hidronimului se dezvoltă un mic câmp toponimic autonom, format, prin polarizare și diferențiere, din oiconimul *Valea Albă*, care denumește un fost sat de la gura pârâului, și hidronimul *Obârșia Pârâului Alb*, care devine, la rândul său, polarizator pentru oiconimul *Obârșia*, desemnând un fost sat așezat la izvorul pârâului Valea Albă.

¹³ Fiecare dintre cele două nuclee dezvoltă câte un mic câmp toponimic independent. De la hidronimul *Benia* se formează, prin diferențiere, hidronimul *Fundul Beniei* și, prin polarizare, oiconimul *Benia*, denumind satul așezat la gura pârâului. Oronimul *Benschi* atrage, prin polarizare, trei elemente în câmpul său: hidronimul *Pârâul Benschi*, oiconimul *Benschi* și fitonimul *Poiana Benschi*.

ucraïnean *Košo* este derivat cu sufixul hidronimic *-ka*. Oiconimul *Coșeștii*, care reprezintă cel de-al doilea nucleu toponimic, este un derivat românesc de la antroponimul *Coșa* (< *Košo*) cu sufixul colectiv *-ești*, ceea ce conferă întregii structuri toponimice un caracter mixt.

COȘA centru de polar. topon. pers. (MDTM₁: 102)¹⁴

I. Hidron. (În sint. *Pârâul Coșca*) Afluent stâng al Pârâului Coșeștilor (afluent al p. Racova din bazinul superior al Bârladului).

II. Oicon. (În der.) *Coșeștii*. S., com. Ivănești, j. Vaslui.

Deși în număr mult mai mic, în MDTM₁₋₂ sunt consemnate și câmpuri toponimice cu trei sau patru nuclee.

CERDACUL centru de polar. topon. descr. (MDTM₂, ms.)

1. Oicon. *Cerdacul*. Suburbie a or. Slănicul Moldova, j. Bacău.

2. Hidron. *Cerdacul*. Afluent drept al p. Slănic, pe teritoriul s. Cerdacul.

3. Oron. *Cerdacul*. (Rar) Mt. neidentificat în localitatea Cerdacul.

FAUR centru de polar. topon. pers. (MDTM₁: 162)

1. Oron. (În sint. *Dealul Faurului*) Dl. la nord de s. Căuiești, com. Șcheia, j. Iași.

2. Oron. (În sint. *Movila lui Faur*) Movilă la izvorul p. Căuiasca (afluent drept al p. Rebricea, în bazinul superior al Bârladului), la nord de s. Căuiești.

3. +Fiton. (În sint. *Poiana Faurului*) Fostă poiană la nord de s. Căuiești.

4. +Oicon. (La pl.) *Faurii*. Fost s. în partea de nord a s. Căuiești.

HORGA centru de polar. topon. pers. (MDTM₁: 210)

1. Hidron. (În sint. *Valea Horgei*) Afluent stâng al p. Mihoana (afluent al Elanului, în bazinul inferior al r. Prut), numit și Valea Epureni.

2. Oron. (În sint. *Dealul Horgei*) Dl. la est de Valea Horgei.

3. Oicon. *Horga*. S., com. Iepureni, j. Vaslui, situat pe Valea Horgei¹⁵.

La fel ca în cazul câmpurilor toponimice binucleare, nucleele constitutive se pot distinge prin elemente derivate diferite. Pentru a da doar un exemplu, structura toponimică **SECUIUL** are ca punct de plecare antroponimul *Săcuiul* atât pentru hidronimul *Pârâul Secuiului*, cât și pentru oiconimul *Secuieni* (derivat cu

¹⁴ În jurul celor două nuclee se formează, prin polarizare, două câmpuri toponimice distincte: de la *Pârâul Coșca* derivă oronimul *Dealul Coștii* și oiconimul *Coșca*. Tot două derivate toponimice avem și de la numele satului Coșeștii, anume *Pârâul Coșeștilor* și *Dealul Coșești*.

¹⁵ Oiconimul atrage prin polarizare oronimul *Dealul Horgești* și fitonimul *Izlazul Horgești*.

sufixul colectiv *-eni*) și hidronimul *Secuia* (derivat cu sufixul moșional *-a*, pentru a se acorda cu entopicul *vale*).

SECUIUL centru de polar. topon. pers. (MDTM₁: 370)

I. Hidron. (În sint. *Pârâul Secuiului*) (Vechi) *Secuia* (**III**).

II. Oicon. (În der.) *Secuienii* (Vechi) *Secuia* (**III.1**).

III. Hidron. (În der.) *Secuia*. Afluent stâng al r. Bârlad; (vechi) *Pârâul Secuiului*¹⁶.

I. P. p o l a r. Oicon. *Secuia*. S., com. Muntenii de Jos, j. Vaslui, situat la gura p. *Secuia*.

Această ultimă situație, a diferențierii constituenților unui câmp toponimic polinuclear prin intermediul sufixelor, este expusă pe larg în Moldovanu, Prisacaru 2018 prin exemplificarea cu structura toponimică complexă care are la bază apelativul slav **rokyta*. Acesta a generat două nuclee desemnând obiecte geografice învecinate, care au drept caracteristică comună vegetația predominantă din zonă: hidronimul *Răcătău* < v. ucr. *Rokytow(a)* „cu răchiți”, derivat așadar cu sufixul *-ow(a)*, și oiconimul *Răcăciunea* < v. ucr. **Rokičene* „Răchiteni”, derivat cu sufixul patrimonial plural *-jane (-êne)* și ajuns la noi în forma actuală prin intermediarul maghiar **Rakacsene*. Abordarea celor două toponime în manieră mononucleară în MDTM₂ (ms.) este motivată de pierderea legăturii etimologice cu apelativul originar, cauzată, în cazul oiconimului *Răcăciunea*, și de filtrul limbii maghiare: „S-a realizat, astfel, o veritabilă mutație toponimică, adică o discontinuitate structurală implicând schimbarea conotatorului lingvistic” (Moldovanu, Prisacaru 2018: 95).

***ROKYTA** centru de polar. topon. descr.¹⁷

A. Hidron. (În der.) *Răcătăul*. Afluent stâng al r. Siret.

I. P. p o l a r. Oicon. *Răcătăul*. S. situat pe p. *Răcătău*.

B. Oicon. (În der.) *Răcăciunea*. S., com. Răcăciuni, j. Bacău.

I. P. p o l a r. Hidron. *Răcăciunea*. Afluent drept al r. Siret, pe care este situat s. *Răcăciunea*.

Din aceeași perspectivă de lucru este structurat în MDTM₂ (ms.) și câmpul toponimic aferent râului Bârlad. La baza analizei stă studiul consacrat de Dragoș Moldovanu acestui toponim, anume *Reconstructing an Old Slavic toponimic field: the base* bŕl- in Romanian toponimy and its historical implications* (2009), unde

¹⁶ Hidronimul *Secuia* devine nucleu pentru un câmp toponimic bimembru autonom, format din oiconimul *Secuia* și oronimul *Dealul Secuiei*.

¹⁷ Schițarea stemei, care ne aparține, are menirea de a arăta caracterul binuclear inițial al structurii toponimice create în jurul apelativului **rokyta*.

se arată că baza slavă comună **bīrlo* „mlaștină” a generat, în bulgara veche, atât horonimul **Bīrljadī* (derivat cu sufixul colectiv *-jadī*), care denumea zona mlăștinoasă din bazinul inferior al râului Bârlad, cât și hidronimul **Bīrlova* (format cu sufixul *-ova*). Deoarece diferența suficală dintre cele două nuclee toponimice s-a pierdut de-a lungul timpului, horonimul a ajuns să desemneze și râul.

***BĪRLO** centru de polar. topon. descr.¹⁸

A. Hidron. (În der.) **Bārlova (voda)*. Probabil numele mai vechi al r. Bârlad.

B. +Horon. (În der.) **Bīrljadī*. Zona bazinului inferior al r. Bârlad.

I. P. p o l a r. Hidron. *Bârladul*. Mare afluent stâng al r. Siret, pe teritoriul com. Liești, j. Galați.

Din prezentarea de mai sus se poate constata că nu puține au fost situațiile în care redactorii la MDTM_{1,2} nu au putut stabili cu precizie filiația între componentele de prim rang ale câmpurilor toponimice. Structurarea ansamblurilor denominative cu două, trei sau patru nuclee pornind de la un centru de polarizare toponimică înlătură acest inconvenient, asigurând o cercetare pertinentă a toponimelor care au la bază același antroponim/apelativ (diferențiate adesea prin elemente derivate diferite), desemnează obiecte geografice învecinate prezentând aceeași caracteristică fizico- sau sociogeografică, dar nu respectă profilul unui câmp toponimic polarizant, fiind angajate, din perspectiva importanței (socio)geografice a desemnatului, în relații de egalitate.

BIBLIOGRAFIE

- MDTM_{1,2} = Dragoș Moldovanu (coord.), Daniela Butnaru, Vlad Cojocaru, Dinu Moscal, Ana-Maria Prisacaru, *Micul dicționar toponimic al Moldovei (structural și etimologic)*. 1. *Toponime personale*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014; 2. *Toponime descriptive* (sub tipar).
- Moldovanu 1972 = Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXIII, p. 73–100.
- Moldovanu 2010 = Dragoș Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

¹⁸ De la numele vechi al Bârladului, **Bārlova*, se formează, prin diferențiere, hidronimul *Bārlovița*, desemnând, pe de o parte, afluentul drept al râului și, pe de altă parte, o gârlă pe râul Siret, probabil un fost afluent al vechiului curs al **Bārlovei*. Deoarece în jurul horonimului **Bīrljadī* (cel de-al doilea nucleu al câmpului toponimic, de la care se formează prin polarizare hidronimul *Bârlad*) se dezvoltă o structură toponimică autonomă extrem de amplă, ne vom rezuma aici la a enumera doar câteva dintre derivatele toponimice: hidronimul *Bârlăzelul* (prin diferențiere; polarizator, la rândul său, pentru *Vârful Bârlăzelului*, *Gura Bârlăzelului*, *Bârlăzelul Vechi*, *Șesul Bârlăzelului*); oiconimele *Bârlad* (polarizator pentru *Drumul Bârladului*, *Ținutul Bârladului*, *Ocolul Târgului Bârladului*) și *Bârlădeni*; pedionimele *Podișul Bârladului* și *Șesul Bârladului*; fitonimul *Lunca Bârladului*; oronimele *Coasta Bârladului*, *Dealurile Bârladului* și *Grindul Bârladului*; cremnonimul *Depresiunea Bârladului*; hodonimul *Vadul din Bârlad*.

Moldovanu 2014 = Dragoș Moldovanu, *Introducere* la MDTM₁.

Moldovanu, Prisacaru 2018 = Dragoș Moldovanu, Ana-Maria Prisacaru, *Profilul unui câmp toponimic polinuclear de origine est-slavă comună din valea mijlocie a Siretului*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom LVIII, p. 89–95.

ABREVIERI

com. = comuna	mt. = munte	s. = sat
cremnon. = cremnonim	oicon. = oiconim	sint. = sintagmă
der. = derivat	or. = orașul	topon. = toponimic(ă)
descr. = descriptiv(ă)	oron. = oronim	v. ucr. = vechi ucrainean
dl. = deal	p. = pârâu	s. = sat
ent. = entopic	pl. = plural	sint. = sintagmă
fiton. = fitonim	pers. = personal(ă)	topon. = toponimic(ă)
hidron. = hidronim	polar. = polarizare	v. ucr. = vechi ucrainean
horon. = horonim	p. polar. = prin polarizare	
j. = județul	r. = râu	

APPROACHING THE CONCEPT OF POLYNUCLEAR TOPONYMIC FIELD IN MDTM₁₋₂

ABSTRACT

The structural research of toponymy in Moldova revealed the prevalence of toponymic fields developed around a single nucleus, to which one or more derivate toponyms are subordinated, through polarization relations. There are, however, situations when a denominative ensemble consists of two to four toponymic nuclei. They designate neighboring geographical objects with the same physical or sociogeographical characteristic, are based on the same appellative or anthroponym, but between them it is not possible to establish precisely the affiliation, being involved rather in equality relations. In this case, we are talking about *polynuclear toponymic fields*.

Keywords: *toponymy, toponymic field, polarization relation, toponymic nucleus, derivate toponyms.*